recurge la comparaţii instructive şi convingătoare între vocabularul homeric, arcado-cipriot şi micenian (folosind descifrarea lui Ventris şi Chadwick).

Capitolele privitoare la limba poeziei şi la limba prozei cuprind frumoase analize stilistice, care demonstrează cum s-a înfăptuit progresul de la o epocă la alta, de la un autor la altul. Tot aici găsim obişnuitele comparaţii între dialectele literare şi cele teritoriale.

În aceste capitole mai ales — în care analiza detaliului şi descrierea « tehnică », accesibilă numai specialistului, se îmbină cu caracterizări generale şi sinteze originale — se vede una din calităţile mari ale lucrării lui Pisani, despre care vorbeşte el însuşi în prefaţă: « Quanto viene qui esposto è frutto di un rinnovato studio diretto dei testi, sui quali da tanto tempo ho accumulato osservazioni » (p. VII).

Pisani exagerează rolul scriitorilor în formarea limbii literare; după el, felul propriu de a se exprima al lui Gorgias, schema frazelor lui, au pătruns în vorbirea tuturor, remodelînd limba şi dîndu-i noi posibilităţi expresive [1]. De la această exagerare pînă la susţinerea făţişă a unor teze idealiste nu e decît un pas: « Limba e făcută de clasele mai rafinate şi culte, pe care o imită clasele mai necioplite, şi care [clasele « rafinate » adică] la rîndul lor se inspiră din limba literaturii ». (p. 118). Nu este de aceea de mirare că Pisani nu poate prevedea care dintre limbile vorbite azi în Grecia (δημοτική, καθαρεύουσα sau νεοδημοτική numită şi μεικτή) va învinge, dar în acelaşi timp îşi susţine convingerea că rolul hotărîtor în soluţionarea acestei probleme îl va avea un mare scriitor (p. 124). Citirea ultimelor pagini ale acestei istorii a limbii greceşti adaugă încă un regret şi o nouă rezervă la cele înfăţişate în cuprinsul acestei recenzii.

Sorin Stati

I. M. TRONSKI, Историческая грамматика латинского языка. Moscova, Editura pentru literatură în limbi străine, 1960, 320 pag.

Profesorul I. M. Tronski de la Universitatea din Leningrad a dat învăţămîntului superior un nou manual universitar: o gramatică istorică a limbii latine (fonetica şi morfologia), care vine să completeze studiile sale asupra istoriei limbii latine apărute în 1953.

Materialul strict necesar studierii evoluţiei limbii latine nu lipsea, de altfel, studenţilor în filologie clasică: în limba rusă au apărut, cu notele şi completările traducătorilor, « A short historical grammar of the Latin language» a lui W. M. Lindsay (1948), « Précis de phonétique historique du latin » a lui Max Niedermann (1949) şi « Morphologie historique du latin » a lui A. Ernout (1950). În anul 1960 s-au retipărit, de asemenea, importantele studii asupra istoriei limbii latine ale lui I. M. Pokrovski. Toate manualele citate mai sus, devenite de altfel clasice, au fost redactate însă pe la începutul veacului şi sînt într-o anume măsură învechite. Lingvistica latină şi mai ales cea indo-europeană au făcut în ultima jumătate de veac progrese care nu au fost încă consemnate de manuale.

O asemenea punere la curent o constituie manualul profesorului I. M. Tronski. Cartea oferă cu mult mai mult decît s-ar putea deduce din titlu. În afara foneticii şi morfologiei istorice

[1] « Applicati tosto all'oratoria sviluppatissima nelle poleis greche, specie in quelle rette a democrazia, alla prosa storiografica, a quella filosofica, influendo potentemente anche sulla poesia drammatica, con tanto ardore seguita del popolo tutto, gli schemi gorgiani, finivano col permeare di sé la creazione linguistica di ogni individuo, rimodellando addirittura la lingua e conferendole nuove capacità espressive » (p. 106).

propriu-zise, lucrarea mai tratează o serie de probleme menite să întregească tabloul evoluției limbii latine și să-i ușureze înțelegerea. Capitolul I, intitulat « Familia de limbi indo-europene » cuprinde, pe lîngă enumerarea ramurilor familiei de limbi indo-europene, o scurtă schiță a structurii fonetice și morfologice a indo-europenei și un tabel cu concordanțele principale dintre sunetele acesteia și sunetele din latină, greacă, sanscrită și slavă. Capitolul al II-lea conține descrierea ramurii italice și a caracterelor ei lingvistice mai importante, iar cel de-al III-lea o schiță a istoriei limbii latine și a izvoarelor studierii ei. Capitolele IV și V tratează despre pronunțarea normală a latinei clasice și despre alfabetul latin. Abia după aceste preliminarii urmează tratarea propriu-zisă a foneticii (cap. VI—VIII) și a morfologiei (cap. IX—XV). Este regretabil că, din cauza volumului redus al cărții, autorul a fost nevoit să renunțe la tratarea problemei formării cuvintelor și a întrebuințării formelor nominale și verbale, probleme neglijate și în tratatele anterioare.

Lucrarea este adresată în primul rînd studenților în filologie clasică, dar ea poate interesa în egală măsură pe comparatiști ca și pe romaniști. Ea conține la tot pasul comparații cu alte limbi vechi indo-europene, sărace in manualele similare: (fonetica lui Niedermann, de exemplu, este aproape exclusiv o istorie internă a sunetelor limbii latine, fără comparații cu alte limbi și chiar fără referiri la indo-europeană). Capitole ca evoluția vocalelor (§ 202—205) și a consoanelor (§ 289—295) în latina tîrzie sînt de folos romaniștilor.

Cu toată întinderea ei redusă (320 p.), lucrarea conține mai mult decît pretinde un curs universitar, excelenta organizare a materialului permițînd autorului o tratare cît mai completă a problemelor, deși nu a urmărit să dea un repertoriu exhaustiv de forme și sunete. Grăitoare în acest sens sînt capitolele referitoare la fenomenele de fonetică sintactică (§ 296—301) sau la problema accentului latin. Remarcăm, în legătură cu aceasta, că I. M. Tronski definește regula accentului în latinește în legătură cu caracterul muzical al accentului: accentul cade pe penultima *moră* (fie că ea se găsește în silaba penultimă sau ultimă) dinaintea silabei finale, care, ca și în scandare, este indiferentă sub aspectul cantității. Legătura accentului de numărul de more este un puternic argument de natură internă în sprijinul teoriei caracterului muzical al accentului latin, pe lîngă mărturia expresă a gramaticilor antici.

Spațiul nu ne îngăduie să intrăm și în alte probleme de amănunt. Mai remarcăm doar faptul că, deși autorul își propune ca scop în primul rînd explicarea istorică a formelor latinei clasice, faptele din latina arhaică sînt bogat reprezentate și uneori și cele din latina tîrzie. Pe lîngă faptele literare, formele întîlnite în inscripții (tipărite cu majuscule) sînt citate la tot pasul. Problemele care depășesc cerințele unui curs universitar sînt tipărite cu minuscule, urmînd a fi citite sau trecute cu vederea, după interesul cititorului.

Remarcăm ca un important merit didactic buna organizare a materialului, judicioasa sistematizare pe capitole și paragrafe, care permite trimiteri comode la problemele tratate, evitînd în felul acesta repetițiile inutile și făcînd manualul ușor de consultat, fapt la care contribuie și indicele complet de cuvinte și forme de la sfîrșit. Tabla de materii, foarte analitică, face inutil un indice de materii. Pentru cine dorește să adîncească problemele se indică bibliografia esențială (pe capitole) la sfîrșit. Pentru chestiunile de amănunt se dau scurte indicații bibliografice în interiorul lucrării. Prezentarea grafică plăcută, corectitudinea tiparului (de admirat într-o carte care conține în bună parte material tipărit cu caractere străine și semne diacritice complicate) vin să se adauge la calitățile de fond ale lucrării, făcînd din ea un excelent manual și un instrument prețios chiar pentru specialist.

C. Poghirc